

Упровадження цієї комп'ютерної програми демонструє, що застосування модульного принципу організації навчального процесу сприяє його інтенсифікації, систематизації засвоєння студентською молоддю навчального матеріалу, посилення мотивації і відповідальності студентів за результати навчального процесу. Проте слід звернути увагу на особливості навчання першокурсників. Болонська система допомагає молоді не тільки увійти до ритму життя ВНЗ, але й розвинути творче ставлення до предмета, що вивчається. На першому курсі в переважній більшості студенти є ще, власне кажучи, дітьми (17–19 років). Студента необхідно не тільки і не стільки навчити на базисному рівні в межах курсу певної спеціальності, скільки навчити його власне вчитися протягом життя.

Висновки. На превеликий жаль, упровадження механізмів і принципів Болонського процесу показало, що на першому курсі практично зникли відмінники, різко зменшилася кількість успішних і водночас збільшилась кількість неуспішних студентів.

Література

1. Наказ Міністерства освіти і науки України “Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу” від 23.01.2004 р. № 48.
2. Болонський процес у фактах і документах: (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / М-во освіти і науки України та ін. ; [упоряд. : М.Ф. Степко та ін.]. – К. : Тернопіль : Вид-во ТДПУ, 2003. – 52 с.
3. Болонський процес: модернізація системи вищої освіти України : матеріали VI Міжнар. наук. конф. [“Модернізація системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”], (м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 травня 2006 р.) та Всеукр. на-ук.-практ. конф. [“Вища освіта в контексті державної політики України”], (м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р.) / Міжрегіональна академія управління персоналом; В.М. Чирков (відп. ред.) – К. : МАУП, 2007. – 328 с.
4. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В.С. Журавський, М.З. Згуровський ; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т України “Київ. політехн. ін-т”. – К. : Політехніка, 2003. – 195 с.

СУЩЕНКО А.В.

РОЗВИТОК ГУМАНІСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЇХ САМОВИХОВАННЯМ

У розумінні більшості представників так званої гуманістичної школи людяність виступає як специфічно людське ставлення до себе та навколишнього світу. Його можливість і необхідність породжені специфічною особливістю сучасної світової соціокультурної політики, яка полягає у зверненні до людини, її внутрішнього світу, духовності та моральності, бо саме людина є початком і кінцевою метою процесу розвитку цивілізації.

Стан розробленості проблеми гуманізації в європейській освіті свідчить про численні спроби, здебільшого успішні, наблизитися до розкриття окремих її складових. В освітній сфері України цей пошук стримують існуючі суперечності між:

- глобальною потребою олюднення усіх сфер життєдіяльності людини та локальним лобюванням пріоритетів економічного розвитку над духовним;
- сучасним загально визнаним поглядом на ефекти особистісно орієнтованого середовища та авторитарною традицією виконання професійних обов'язків учителя в школі;

- довготривалим становленням учителя-гуманіста та швидким нівелюванням його соціально-економічного статусу з боку держави;
- ідеями гуманізму про рівність умов існування, справедливість і братерство в демократичному суспільстві та низькою соціально-економічною конкурентоспроможністю вчителя;
- бурхливим розвитком вимог до рівня вчительських знань і неспроможністю досягти справедливості щодо оцінювання якості реалізації ним своїх гуманістичних потенцій та ін.

Розвитку особистісно орієнтованої школи, системи методичної роботи, яка б відповідала потребам усіх суб'єктів педагогічного процесу, присвячені праці Є.С. Барбіної, І.Д. Бежа, А.М. Бойко, І.А. Зязюна, Н.В. Кичук, В.І. Лозової, О.Г. Мороза, А.В. Мудрика, Н.Г. Ничкало, І.Ф. Прокопенка, В.А. Семиченко, С.О. Сисоєвої, Н.М. Тарасевич, Н.Є. Щуркової та ін. Орієнтація вчителя на канони професії, які б не втрачали її гуманістичного “надзавдання”, на думку дослідників, є основним шляхом подолання існуючих проблем підвищення фахової майстерності вчителів.

Мета статті – висвітлення можливостей розвитку гуманістичної спрямованості учнів у процесі педагогічного управління їх самовихованням.

Перше запитання, яке має поставити собі кожний педагог в контексті окресленої проблематики, звучить так: “Що може надихати учня на активність і пробуджувати в ньому внутрішню спонуку стати кращим, цікавішим для людей, духовно багатшим”. Наші дослідження дають можливість стверджувати, що такими факторами є:

- свідоме розуміння свого призначення;
- роль гуманістичної культури у створенні дитиною матеріальних і духовних благ;
- свідоме самовдосконалення.

Розглянемо зміст останньої тези.

По-перше, це свідоме прагнення, шанування, схвалення, осуд, розуміння якихось переваг, уявлених людиною як цінність. Процес самовиховання будь-якої якості пов'язаний з оцінюванням свого життя та постановкою мети, а отже, з сутністю і рухом свого майбутнього життя. Негуманні, не благі устремління не можуть привести до блага і гуманного ідеалу. Філософи попереджали, що науково-технічний розвиток і світ засобів матеріального виробництва спонукатимуть людину до пошуку “хитрих” і “потужних” засобів, які “присплять” ті справжні цінності, які роблять людину щасливою. Саме цим пояснюється те, що теза “мета виправдовує засоби” реально неспроможна. Тому проблема полягає в з'ясуванні “неблагих”, “негуманних” засобів, актуальних, специфічних для даного рівня ринкових відносин, ієрархії цілей, особливо тих, які позбавлені гуманістичних основ і моральних критеріїв, та навпаки.

По-друге, це глибоке осмислення педагогами та дітьми суті гуманістичного принципу життєдіяльності людини. Це сім найвищих проявів самовдосконалення людини:

- чесноти – мудрість, чистота, схиляння перед Матір'ю, Батьком, Батьківщиною;
- здібності – гуманістичний світогляд, уява, чисті бажання, чисті знання;
- стани – рівновага, розвиток, толерантність, щедрість, уважність;
- відчуття – сердечність, відкритість, великодушність, духовність, захищеність;

- основи комунікативності – дружелюбність, довіра, співпраця, дипломатичність, грамотне, володіння рідною мовою;
- почуття – любов як основний принцип побудови Всесвіту, милосердя, доброзичливість, гармонія;
- самовияв – самореалізація у всіх видах творчої діяльності, волелюбність, альтруїзм, гуманність.

Ці засади становлять сукупність завдань вихователя (вчителя) та дають можливість залучити кожну дитину до загальнолюдського поступу, виховати з неї людину [1].

Але в житті діти стикаються з парадоксом: те, що є найголовнішим, наприклад, доцільна суспільно корисна діяльність, у деяких елітних школах викликає подив, гуманні вчинки не цінуються і не викликають шанування. Діти шукають відповіді на запитання: “Чому в житті переважають інші цінності?” Залишається питання співвідносності реального та можливого в структурі особистісних якостей.

Щоб дійти певного висновку, як показали результати нашого дослідження, варто звернутися до людської мудрості іншого спрямування, акцентувати на особливому значенні дійсних ціннісних якостей тих людей, які дістали визнання, і, насамперед, найближчих до дитини людей, на їх світогляд, життєві перспективи й особистісні якості, які були набуті в оточуючому середовищі. Інколи варто розкрити дітям справжні причини морального падіння визнаних у суспільстві людей, які вдалися до обивательських потреб, уявлень про ідеал, які вміщуються у відомому тріаду: “гроші-гроші-гроші” (купимо квартиру, меблі, машину, “ганчір’я”, диплом, становище в суспільстві – купимо все!) [2].

За нашим припущенням, розкрити дітям, яке життя таких людей чекає далі, є першим етапом педагогічного управління гуманним самовихованням учнів. Слід знайти цікаві переконливі приклади з життя реальних особистостей (краще, якщо вони добре знайомі дітям), звернутися до внутрішнього світу дитини, дати їй можливість наодинці оцінити, порівняти життєві цілі різних людей, їх стиль і спосіб життя, їх доробки та найважливіше – ставлення до них інших людей.

Таким чином, *перший етап* педагогічного управління гуманним самовихованням можна ще назвати як *звернення* до самостійного мислення цінностей, свідомості дитини, до її совісті, залучення дітей до самостійного мислення, порівняння, оцінювання й прозріння. Останнє – чи не найважливіше завдання педагога пов’язане з підвищенням цінності життя дитини зараз і в майбутньому, із забезпеченням свободи вибору, спонуканням до моральної творчості на основі внутрішньої правдивості, відкриттям дитині оптимальних шляхів до самої себе.

Другий етап включає *чотири* логічно завершених ланки, спрямованих на досягнення мети самовиховання, а саме:

- усвідомлення учнями значущості своєї індивідуальності, виявлення індивідуальних переваг і формування на їх основі творчого гуманного стилю життєдіяльності;
- осмислення учнями власних недоліків, оцінювання свого рівня гуманності, складання індивідуальної програми їх вивчення та формування передбачених гуманних якостей, пошук резонансного шляху до особистісного самовдосконалення;
- складання програми особистісного гуманного самовдосконалення і самовиховання;
- підвищення стійкості гуманних переконань;

– розвиток рефлексії, продуктивна гуманна діяльність у повсякденних життєвих ситуаціях.

Ми вже наголошували на тому, що гуманність означає діяльну занепокоєність, зацікавленість у житті та благополуччі інших людей, далеких і близьких. Отже, гуманну спільність, гуманне середовище, гуманний колектив можуть, на думку В.О. Сухомлинського, створити лише мудрі, гуманні люди. Найвищою педагогічною цінністю виховного впливу, таким чином, на цьому етапі є його єдність з самовихованням. Тільки діючи одночасно, вони подвоюють енергію педагогічного впливу. Разом вони – неподільна єдність. Вони збагачують одне одного, що, за нашим припущенням, є найважливішою умовою піднесення до творчого рівня у сфері моралі та духовності. Останні несуть у собі величезний енергопотенціал і смислове поле, які практично не мають видимих меж; у них містяться сили, здатні породжувати процес праці й творчості. У змісті духовності міститься особливе минуле, яке спонукає людину до перетворення майбутнього на сучасне. Духовність несе в собі зародок майбутнього [2, с. 55].

Отже, самовиховання – велика діяльна сила й специфічна здатність творчої особистості, яка вміє перетворювати чужі почуття та думки у власні здібності й уміло використовувати їх у навчанні й житті, наповнювати чужі думки власними почуттями й керуватись ними, постійно розширюючи та поглиблюючи свій духовний світ.

Наше дослідження переконало нас у тому, що тільки-но дитина почала самостійно спостерігати за людьми та своєю поведінкою, незалежно від інших, або впізнала своє в чужому, вона вже почала слухати себе, розуміти, виражати себе словом або справою та обов'язково вже в кращій якості.

Але щоб подібне сталося, дитину необхідно вразити, здивувати, викликати інтерес до себе, як до більш зрілої й зовсім нової для себе особистості. У неї тоді вистачить і сил, і енергії, і терпіння реалізувати себе кращого чи кращої на радість і собі, й людям. Тоді тільки самовиховання набирає оберти, відбувається максимально продуктивно – і цим дитина удосконалює сама себе.

Педагогу, виявляється, залишається тільки одне – одухотворювати цей процес, підтримувати цю “енергетику”, потребу дитини “рухатись далі”, щоб вона знала, як і заради чого це робиться. Така підтримка у нашій дослідній роботі розглядалась як організація природної життєдіяльності дітей у позаурочний час, як неподільна на частини органічна цілісність, з якої неможливо вибірково вилучити жодного елемента без того, щоб цей процес не був спотвореним. Порушення цілісності педагогічного процесу є руйнуванням найголовнішого – ініціативи, самостійності учня, почуттєвості, як регулятора гуманних дій, які стають частиною дитини, частиною її душі, її прагнення до подальшого розвитку себе власними силами, оцінка взірця за критеріями добра.

Третій етап – загартування, пов'язаний з пошуком рівноваги й гармонії, за якою відбувається зустріч учня із несподіваною новизною в собі, яка вражає уяву; зустріч із самим собою, але вже зовсім іншим, більш досконалим і повноцінним у досягненні своєї мети.

Цей стан охоплює всі сторони життєдіяльності особистості учня. Відбувається процес цілездійснення, підсилення продуктивності дій, волі, вчинків, ставлень, стійка потреба виявити себе, свій духовний світ і те, що для особистості дуже важливо, – постійне збагачення власного досвіду, набуття нових форм поведінки і почуттів.

Привабливість цього етапу полягає в тому, що дитина в такому стані стає найбільш вільною, все починається з власної ініціативи. Тому на третьому етапі діти відчують, що вони бажані й цікаві для інших, бо завдяки вказаним новим якостям встигають досягти набагато більше, ніж їх ровесники, однокласники, а іноді й дорослі.

Більше того, якщо на першому етапі все навколишнє оцінюється у двоїтій системі: гарне – погане, приємне – неприємне, то на третьому етапі діти роблять це ж саме але з більшою точністю, впевнено можуть дати точнісіньку характеристику різних моральних явищ під кутом зору більш складних і вагоміших еталонів, еталонів людяності. Наведемо шкалу цих еталонів:

- доброта як здатність прихильно ставитися до людей, приносити радість і задоволення людям, щирість у стосунках;
- справедливість – здатність ставитися із розумінням, із жалістю до переживань людини, її проблем і турбот;
- глибока повага до людської гідності – здатність розкривати, розвивати найкращі якості людини.

Результатом цього етапу – плекання неповторної творчої особистості, яка вже не за своєю волею становиться самоаналітиком. Останнє дає особистості найголовніше: кілька “взаємо-”: взаємоінтересу і взаємодовіри, взаємодопомоги і взаємодії, взаємоцінності, активне проникнення в іншу людину, “коли жага пізнання задовольняється за допомогою єднання” [3, с. 24].

Як бачимо, третій етап пов’язаний з численним рядом морально-етичних категорій (добро, надія, доброзичливість, співпереживання, переживання інсайду як більш глибокого розуміння дитиною себе і свого ставлення до значущих для неї людей тощо). Особистість починає спрямовувати зусилля на самовдосконалення відповідно до своїх ціннісних орієнтацій, власних переконань і поглядів, що є виявом її вищих соціальних потреб у саморозвитку та самореалізації в конкретних формах життєдіяльності.

Характерною особливістю цього етапу є поєднання цінностей – цілей (термінальних), які можуть бути віддаленими у часі, близькими і найближчими, змістовно відображати перспективні лінії реалізації активності та розвитку особистості.

У зв’язку з цим життєво важливими проблемами, що хвилюють учня, є домагання самостійності і незалежності від батьків, прагнення одержати визнання старших і однолітків у реалізації своїх поглядів та уявлень. Вказані тенденції визначаються психологами як прагнення до самоствердження, реалізація яких є особливим видом активності учня з відтворення засвоєного ним соціального досвіду, через який він здійснює себе як особистість, випробує власне “Я” у спілкуванні і діяльності, виявляє внутрішню позицію у виконанні різноманітних суспільних ролей, досягає певних результатів самоздійснення. Відсутність умов, за яких можлива реалізація цих потреб, призводить до певних негативних наслідків, а саме: невизнання авторитетів, втрата поваги до них, впертість, негативізм, відмова від самовиховання і самовдосконалення, відсутність потреби й уміння контролювати об’єктивність власних гуманістичних міркувань, суджень, здійснювати самоконтроль.

Педагогічне керівництво гуманним самовихованням на *четвертому етапі* полягає в тому, щоб знайти такі педагогічні методи і форми, завдяки яким діти під керівництвом вихователя, але самостійно здобували б гуманістичну світоглядну спрямованість, яка б у подальшому перейшла у гуманістичний тип світогляду, що

поєднує в собі моральний та ціннісний (аксіологічний) аспекти. Для цього необхідно виважено, науково обґрунтовано відбирати такі заходи, які розкривали б перед дітьми новий світ і збагачували коло їх уявлень про гуманну людину. Часто один могутній образ про неї укладає в душу учня більше, ніж здобує багатьма роками життя, бо втілює при цьому не тільки розум, але й емоції, почуття, віру й волю, тобто спирається на духовність людини. Як правило, прийняття дійсно гуманного образу за зразок пов'язане із подоланням людиною суперечностей реального життя, боротьбою добра і зла, протиставленням особистості себе традиціям і законам оточуючого середовища.

Висновки. Отже, наші дослідження показали, що такі заходи можуть здійснити вражаючий вплив на дітей тільки за умов, якщо вони не оголено-дидактичні, не моралізують, не проповідують і не нав'язують ніяких імперативів, а в живих образах відтворюють багаті й несподівані для дітей колізії життя і часу. У таких ситуаціях діти пізнають не тільки гуманних людей і не тільки дійсність, вони пізнають найглибше самих себе у цій дійсності.

Література

1. Бондаренко Г.К. Гуманістичні засади як основа виховання у навчальному закладі нового типу / Г.К. Бондаренко // Гуманістично спрямований виховний процес і ставлення особистості : зб. наук. пр. – К. : ВІРА Інсайт, 2000. – Кн. 2.
2. Клименко В. Механізм творчості: чим його розвивати / В. Клименко. – К. : Шкільний світ, 2001. – № 25–26. – 94 с.
3. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя / Э. Фромм; пер. с англ. Д.Н. Дудинский. – Минск : Попурри, 1998. – 672 с.

СУЩЕНКО Л.О.

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Проблема стимулювання вирішувалася у вітчизняній педагогіці по-різному, але в основному вчені, визнаючи за внутрішнім потенціалом особистості дуже важливу, а часом (П. Каптерев) і пріоритетну роль, не ігнорували і стимули зовнішнього середовища, які ґрунтувалися на взаємодії особистості з навколишнім світом.

Значення стимулювання вчені доводили, виходячи не тільки з можливостей розвитку внутрішнього потенціалу особистості, а й з необхідності правильної організації зовнішнього середовища, у тому числі педагогічного середовища.

У зв'язку з цим ми вважаємо за необхідне розглянути проблему стимулювання професійного саморозвитку вчителя в післядипломній педагогічній освіті.

Мета статті – висвітлити основні положення стимулювання професійного самовдосконалення вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Розробленню питань стимулювання професійної діяльності педагога присвячені дослідження вчених: А. Алексюка, Ю. Бабанського, К. Волкова, В. Ільїна, П. Каптерева, В. Коротова, Г. Костюка, І. Лернер, В. Лозової, В. Пряникова, В. Сухомлинського, М. Фіцули, В. Шумана та ін. [1; 2; 7].

Аналіз праць вищезазначених авторів свідчить про їх значний внесок у визначення сутності стимулювання, шляхів його реалізації в реальній практиці. Аналіз матеріалів свідчить про те, що проблема стимулювання саморозвитку вчителя